

Max von der Grün'ün "Türk İşçisi Portresi"

Max von der Grün's Portrait of a Turkish Worker

Ünal Kaya

ÖZ

1960'lı yılların başından beri Almanya'da yaşayan ve çalışan Türk göçmen işçi ve aileleri, çağdaş Alman ve Türk edebiyatında konu edilmiştir. Çağdaş Alman yazar Max von der Grün de 1975 yılında yayınlanan "Leben im gelobten Land"(Vaatedilen Ülkedeki Yaşam) adlı eseriyle Türk işçisi Osman Gürlük'ü çeşitli yönleri ve sorunlarıyla (aile yapısı, gelenekleri, çalışma hayatı, Alman toplumuna uyum, Türkiye'deki geçmişi, geleceğe ilişkin beklenti ve umutları) Alman okurlarına tanıtmaktadır.

Abstract

Various aspects concerning the lives and problems of Turkish immigrants and their families, who have been working in Germany for over 40 years, have been dealt with in contemporary German and Turkish literature. The image of the Türk has been subject to detailed investigation and scrutiny in the work entitled "Leben im gelobten Land" (Life in the Promised Land) in which the German author Max von der Grün offered his readers an account of the Turkish worker Osman Gürlük.

Kırk yılı aşkın bir süreden beri Almanya'da çalışan Türk göçmen işçi ve ailelerinin yaşamlarının çeşitli yönleri ve sorunları, çağdaş Alman ve Türk edebiyatında konu edilmiştir. Buna şu eserleri örnek gösterebiliriz: Heinrich Böll'ün "Gruppenbild mit Dame", Günter Grass'ın "Kopfgeburt en öder Die Deutschen sterben aus", Barbara Yurtdaş'ın "Wo mein Mann zuhause ist" adlı eserleriyle; Türk edebiyatından Fakir Bayburt'un "Gece Vardiyası", Bekir Yüdüz'ün "Alman Ekmeđi", Yüksel Pazarkaya'nın "Oturma İzni", Adalet Ađaoglu'nun "Fikrimin İnce Gülü" adlı eserleri.¹

Çağdaş Alman yazar Max von der Grün de, "Leben im gelobten Land" (Vaatedilen Ülkedeki Yaşam) adlı eseriyle bu konuya eğilmektedir. "İş ve İşçi Dünyasının Edebiyatı"² akımının bir temsilcisi olarak tanıtılabileğimiz Max von der Grün, teknoloji ve refahın egemen olduğu günümüzün ciddi sorun ve olaylarına edebî yönden yaklaşma çabasındadır. 1975 yılında yayınlanan eseri "Leben im gelobten Land"da, altı değişik ülkeden gelmiş işçilerin Almanya'daki hayatlarını anlatmaktadır. Türk, Yunan, Yugoslav, Fransız, İtalyan ve İspanyol işçilerinin aileleri, işleri, ekonomik durumları ve siyasal eğilimleri okuyucuya aktarılmaktadır. Eserde, yazar hem işçileri tanıtır onlar hakkındaki kendi düşüncelerini dile getirirken, hem de işçilerin kendileri söz alarak görüşlerini açıklarlar. Yazar, böylelikle eserin alt başlığında da belirttiği gibi "işçi portreleri" sunmaktadır okuyucuya.

Şimdi bizi yakından ilgilendiren Türk işçisi portresini incelemek istiyorum. Eserde "Türk" başlığı altında okuyucuya tanıtılan Osman Gürlük, sayısı yarım milyonu aşan gurbetçilerimizden biridir.³ Beş yıldan beri Almanya'nın Dortmund kentinde yaşayan Osman Gürlük, otuz yaşında ve evlidir. İpek adında, üç yaşında bir kız çocuğu vardır. Yazar onun dış görünüşünü ayrıntılı bir şekilde betimler:

"Osman Gürlük ist dreiBig Jahre alt, er hat schwarze, etwas gelockte Haare, kurzgeschnitten, einen Schnurrbart, 'Seehundschnurrbart', und eine auffailende höckrige Nase."

¹ Çağdaş Alman Edebiyatı üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Gürsel Aytaç: *Çağdaş Alman Edebiyatı. Gündoğan* Yay. Ankara 1994; Sara Sayın: *1960-1990 Yılları Arasında Batı Alman Yazını*. Gündoğan Edebiyat I. s.31-41, Ankara 1992;aynca Mahmut Karakuş-Nilüfer Kuruyazıcı: *Gurbeti Vatan Edenler*. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2001.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Martin H. Ludwig: *Arbeiterliteratur in Deutschland*. Stuttgart 1976, s.68.

³ Bu rakam eserin ilk basıldığı 1975 yılına aittir. Bugün bu rakam işçi aileleriyle birlikte iki milyon civarındadır. Federal Almanya'ya ve diğer ülkelere Türk işçisi göçü hakkında bkz. Ahmet Y.Gökdere: *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri*. Türkiye İş Bankası Yay. s.38, Ankara 1978.

"Osman Gürlük otuz yaşındadır. Kısa kesilmiş, hafif kıvrıkcık, siyah saçlıdır. 'Ayı balığı bıyığı' biçiminde bıyıkları ve belirgin şekilde çıkıntılı bir burnu vardır."

Görüldüğü gibi, yazar, Türk işçisi Osman'ı ayrıntılı bir biçimde betimlemektedir. Yazar, acaba bir bireyin özelliklerine dayanarak bir genelleme yapma eğiliminde midir? Yer yer Türkler diyerek çoğul kullandığından ve okuyucuya tanıttığı Türk işçisi pek çok değişik özelliklere sahip olduğundan, yazarın onu bir temsilci olarak okura sunup sunmadığını da araştırmak istiyorum. Yazar, portresini çizdiği işçilerin memleketini de gezmiştir. Rapor niteliği taşıyan bir anlatımla Osman'ın geldiği yöreyi, ekonomik ve sosyal yapısı bakımından tanıtır:

"Osman Gürlük kommt aus einem Dorf in der Nähe der kleinen Stadt Sile am Schwarzen Meer, etwa achtzig Kilometer östlich von Istanbul. Sile ist heute ein aufstrebender Badeort mit drei neugebauten Hotels und einem kilometerlangen Sandstrand..."

"Osman Gürlük, İstanbul'un yaklaşık seksen kilometre doğusunda, Karadeniz'in Şile kasabası yakınlarındaki bir köyden gelir. Şile, bugün yeni inşaa edilmiş üç oteli ve kilometrelerce uzunluğundaki kumsalıyla gelişmekte olan bir sahil kasabasıdır." s.9-10

Şile kasabasının gelişmesini benimser görünen yazar, Osman'ın köyünü olumsuz olarak göstermekte; çok ilkel ve geri kalmış bir yer olarak tanıtmaktadır:

"Ich habe Gürlüks Verwandte in ihrem Dorf besucht, ihre Häuser sind Hütten, die Straße unbefestigt, überall Staub und wieder Staub. Es gibt Ziegen, Schafe und Hühner, angebaut werden Mais, Weizen und Melonen."

"Ben, Osman Gürlük'ün akrabalarını köylerinde ziyaret ettim; evleri kulübelerdir, yol asfaltlanmamış, her tarafta toz ve yine toz. Keçiler, kuzular ve tavuklar vardır. Mısır, buğday ve karpuz yetiştirilir." s.10

Osman Gürlük'ün ailesi, ataerkil bir yapıya sahiptir. Babası, annesi ve dört kardeşi aynı çatının altında yaşayıp aynı ağanın işinde çalışırlar. Bu durum, yazara göre, feodal düzenin Türkiye'nin bazı bölgelerinde halen mevcut olduğunu göstermektedir. Annesi ve diğer kadınların daima kapalı giyindiğini söyleyen Osman, aile içindeki yardımlaşmaya da değinir. Örneğin,

⁴ Max von der Grün: *Leben im gelobten Land*. Darmstadt und Neuwied 1976. s.8Baskı s.8; alıntıların çevirisi tarafımdan yapılmıştır.

amcası bir ev yaptırdığında hem kendisi, hem de diğer aile fertleri yardım etmiştir. Ve, tüm maddi sıkıntılara rağmen, kendisine bir takım elbise ve bir çift ayakkabı alabilmişse, bu, ailesinin yardımı sayesinde olmuştur.

"...mein Onkel hat sich eins gebaut, ich habe mitgeholfen beim Bauen, wenn ich mir ein Haus baue, dann werden mein Onkel mithelfen und meine Geschwister..."

*"Amcam bir ev yaptırdı, ben de yardım ettim; eğer ben de bir ev yaptıracak olursam, amcam ve kardeşlerim de yardım edeceklerdir."*s.14

"...und daB man über die Runden kommt, liegt daran - einmal in seinem Leben kauft man sich einen Anzug und ein Paar Schuhe - weil aile in der Familie zusammenlegen; die ganze *Familie hilft...*"

*"Hayatta kalıyorsak bu da -ömrü boyunca insan bir kere bir takım elbise ve bir çift ayakkabı alıyor, -tüm aile fertleri bir miktar para topladığındandır; tüm aile yardım eder."*s.11

Feodal düzenden kalma ataerkil aile tipinde doğal olarak maddi ve manevi yardımlaşma ön plandadır. Kuwetli aile bağlan insanın bir nevi hayat sigortası niteliğindedir. Almanya'ya gitmeden önce köyünde tarlalarda çalışan Osman, bu işin yanı sıra teknisyen olarak araba, traktör, kamyon tamirciliği yapmıştır. Ülkesindeki kazancının çok düşük olduğunu söyler, ama buna rağmen eline geçen her işi yapmak zorunda olduğunu da vurgular. Çünkü ona göre para kazanabilmek için insan eline geçen her fırsatı değerlendirmek zorundadır:

"...man mu bei uns annehmen, was geboten wird, eine Auswahl hat man nicht, nimmt man eine Arbeit nicht an, weil sie zu schwer ist öder nicht viel bringt, nimmt sich die Arbeit ein anderer, der schon lange darauf gewartet hat..."

*"Bizde insan eline geçen işi kabul etmek zorundadır. Çünkü bir seçim yapma olanağı yoktur. Bir işi ağır veya fazla kazancı olmadığı için almazsak çoktandır bekleyen bir başkası alır."*s. 10-11

Ekonomik nedenlerden dolayı Almanya'ya göç eden Osman, Almanya'daki ilk iki yılında, üç kişiyle birlikte bir odada yaşamak zorunda kalmıştır. Yabancı işçiler, işveren tarafından çalışma yerinin yakınlarına kurulan ve sağlıklı bir yaşam sürdürmeye uygun olmayan barakalarda kalarak, yeni bir yaşama doğru ilk adımlarını atmaktadırlar. Barakalardaki bu korkunç durumu yazar, açıkça ortaya koyar:

"...zwei Jahre hatte er in einer Steinbaracke gewohnt, in einem Zimmer zusammen mit drei Türken, vier Mann auf einem Zimmer, fünfundzwanzig Quadratmeter, zwei Stockwerkbetten, vier Stühle, vier Stahlblechschränke, ein Tisch, ein Rahmengestell für einen zweiflammigen Gaskocher, Toilette und Waschraum am Ende der Baracke in einem Ziegelbau, vier Toiletten für vierzig Männer, vier Duschen für vierzig Männer, vier Handwaschbecken für vierzig Männer. Jeder von ihnen zahlte für eine Schlafstelle fünfzig Mark im Monat, ohne Nebenkosten, also ohne Strom, Gas, Wasser, Reinigung und was sonst noch anfallt."

"İki yıl bir barakada yaşamıştı, üç Türk ile birlikte bir odada, dört erkek için yirmi beş metre kare, dört erkek için bir oda, iki ranza, dört sandalye, dört çelik dolap, bir masa, iki gözlü bir gaz ocağı masası, tuvalet ve yıkanma yeri barakamn sonunda tuğladan yapılmış bir köşede, kırk erkek için dört tuvalet, kırk erkek için dört duş yeri, kırk erkek için dört lavabo. Onlardan her biri, bir yatak yeri için ayda elli Mark ödüyorlardı. Diğer masraflar hariç, yani elektrik, gaz, su, temizlik işleri ve diğer şeyler." s.7-8

Yazar, eserinde "biraz olsun insanca yaşayabilmek için, memleketinden üç bin kilometre uzakta çalışmak zorundalar" (s. 19) diyerek, Türk işçileri hakkındaki düşüncelerini dile getiriyor, ama bu çağ dışı tablonun yorumunu yapmak gereğini duymuyor. Sanayide, kısa bir süre içerisinde, dünyanın kalkınmış ülkeleri arasına katılan Almanya, yakın tarihindeki toplama kamplarını çağrıştıran bu gerçek karşısında, insanı ve insanca yaşamayı, tüm insanlar için esas alan düşünce bakımından pek fazla gelişmiş sayılmaz. Yabancı işçilerin büyük bir çoğunluğu ve özellikle Türk işçileri, birer tutsak gibi yalnızlık ve rahatsızlık içinde yaşamaktadırlar. Fakat bu baraka yaşamını aşip bir eve taşınırsalar bile, durumları farklı olmamaktadır. Osman, eşi ve kızı İpek'i Türkiye'den yanma getirdikten sonra Dortmund'un kuzeyinde bulunan bir mahalleye taşınır. Eski ve harap evlerden oluşan bu mahalleyi Almanlar zamanla terk edip yeni evlere taşınırlar. Türk mahallesi diye adlandırılan bu bölgede, Türkler, Almanlardan soyutlanmış olarak yaşarlar:

"Osman Gürlük lebt heute mit seiner Frau und der dreijährigen Tochter ipek in einer Zweieinhalbzimmerwohnung im Dortmunder Norden, in einem Viertel, das ausschließlic von Türken bewohnt wird.(...) Das Türkenviertel besteht ausschließlic aus Altbauten, die von den Eignern heute nur noch notdürftig renoviert werden, weil die Häuser irgendwann einmal abgerissen werden durch die geplante Stadtanierung."

"Osman Gürlük bugün, eşi ve üç yaşındaki kızı İpek ile Dortmund'un kuzeyinde, tamamıyla Türklerin oturduğu bir mahallede, iki buçuk odalı bir evde oturuyor. (...)Türk mahallesi, sahipleri tarafından ancak gerektiği kadar

onarılan eski yapılardan oluşuyor. Çünkü bu evler yapılan şehir planlaması sonucu günün birinde yıkılacak." s.7

İnsanca yaşama hakkından yoksun bırakıldıkları gibi, emeğini satan Türk işçileri, en çok sömürülen ve en çok ezilenlerdir. Yabancı işçiler arasında özellikle onlara, köle gibi kullanıldıkları ve kötü şartlar olan en pis işler verilir. Yazar bu durumu, Osman'ın ağzından şöyle dile getirir:

"...den Türken in der Regel die schwerste, schmutzigste und damit am gerigsten bezahlte Arbeitübertragen wird..."

"Türlklere genellikle en zor, en kirlı ve böylece de geliri en az olan iş verilir." s. 14

İki yıl yeraltında çalışan Osman, daha sonraları bir vinç fabrikasında işe başlar. Meslek eğitimi ve dil kurslarına katılarak işyerinde ustabaşı olur. Artık işveren ve işçi arasındaki ilişkiyi anlar ve sendikal haklar, kanunlarla belirlenmiş çalışma ve yaşama şartlarından tümüyle faydalanmak ister. Böyle davranmasından Almanlar hiç de hoşnut olmazlar. Fakat yine de bu tutumundan vazgeçmez ve yabancı işçi-Alman işçi ayrımı yapılmasına, Türk işçilerinin kullanılmasına karşı çıkar:

"Mich hat kaum ein Deutscher darüber aufgeklart, was ich im Betrieb darf und was nicht, was ich für Rechte habe, die sprechen doch sonst nur immer von den Pflichten, die Deutschen klaren uns über die Pflichten auf, wir Türken untereinander klaren uns über unsere Rechte auf; (...) die deutschen Arbeiter haben auch Rechte, viele Rechte, gute Rechte, aber die Deutschen sind erstaunt, wenn wir Türken auch mal von diesen Rechten Gebrauch machen, die sind richtig erstaunt und manchmal sogar verblüfft..."

"İşyerinde neyin serbest ve neyin yasak olduğu hakkında ve hangi haklara sahip olduğum hakkında, beni, henüz bir Alman aydınlatmadı. Onlar genellikle hep görevlerimiz hakkında konuşurlar. Almanlar, bizi görevlerimiz hakkında aydınlatırlar; biz Türkler kendi aramızda haklarımız hakkında aydınlatırız birbirimizi. (...) Alman işçilerinin de hakları var, çok hakları var, iyi hakları var. Fakat Almanlar, biz Türkler bu haklardan faydalanmak istediğimizde şaşırırlar." s.23

Türk işçileri sadece Almanlar tarafından değil, diğer yabancı işçiler tarafından da kullanılırlar:

"...wir Türken sind in jeder Beziehung der letzte Dreck, wir sind im Betrieb die Kulis für die Deutschen, manchmal auch für Spanier und die

Italiener;(...) wenn Ausländer über Auslander in einem Betrieb was zu sagen haben, Italiener über Türken, Spanier über Jugoslawen, dann ist es schlinim; jeder glaubt dann und benimmt sich auch so, als ob er was Besseres ist..."

"Biz Türkler her bakımdan hor görülürüz. Bize işyerinde Almanlar, bazen de ispanyollar ve italyanlar eşek muamelesi yapıyor.(...) Yabancıların yabancılar üzerinde hak sahibi olmaları, italyanların Türkler üzerinde, ispanyolların Yugoslavlar üzerinde; kötü. Herkes o zaman kendisinin daha üstün olduğuna inanıyor ve öyle davranıyor." s. 19

Eserden yaptığımız her iki alıntı, Türk işçisi Osman'ın işyerinde belli haklara sahip olduğunu anladığını ve bu haklara sahip çıktığını göstermektedir. Aslında burada kapitalist sistemde üretim ilişkilerinin ayrıca nelere dayandığı ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki: Alman işçisini yabancı işçiye, yabancı işçiye de diğer yabancı işçiye karşı kıskırtarak işverenler, işçiler arasında bir dayanışmayı önlemiş olmaktadır.

Dil, din, kültür özelliklerinin büyük farklılık göstermesi de işverenin lehine bir durum yaratıyor. Böylece yabancı işçilerin, yabancı bir toplum içinde yabancı insanlarla ortak çıkarlarının olduğunu anlaması güçleşiyor.⁵

Eserde üzerinde durulan bir başka konu ise, Türklerin Alman toplumuna uyumu sorunudur.⁶ Türkiye gibi sanayi devrimini henüz gerçekleştirememiş bir ülkenin kırsal kesiminden gelip Avrupa'nın birçok alanda önderliğini yapan bir ülkesinde yaşamaya başlayan Osman'ın uyum sağlayarak yeni bir bilinç geliştirmesini, yazar, onun yaşadığı ülkenin dilinin öğrenilmesi gerekliliğini kavramasına bağlıyor:

"...er hat schnell erkannt, daB er in Deutschland nur etwas werden kann, mehr verdienen kann, wenn er sich weiterbildet, wenn er die Sprache des Landes beherrscht."

"O, Almanya'da ancak bu ülkenin diline egemen olunca ve bilgisini arttırınca bir yere varabileceğini, daha fazla kazanabileceğini daha başından kavradı." s. 14

⁵ Bkz. Maria Ottrawa,Kürbiskern: *Gastland und Getto. Bundesrepublik Deutschland.* München 3/79.

⁶Yabancı işçi çocuklarının dil ve topluma uyum sorunuyla ilgili bkz.Hartmut Griese: *Sprach- und Kulturwechsel im Sozialisationsprozeß. Aufgezeigt tun Beispiel ausländischer Arbeiterkinder in der B.R.D.*Kühlwein/Raden 1978.

Alman dilini iyice öğrenen Osman, Alman değer yargılarını da benimser ve eşiyile birlikte Almanlar gibi yaşamaya başlar. Osman'ın bu davranışlarını Türkler yadırgarlar. Yazar ise, Osman'ın davranışlarını benimser ve onun doğru yolda olduğuna işaret eder:

"...sie kritisieren ihn und seine Frau und ihr Verhalten, ihre Lebensart, sie sehen es als Verrat am eigenen Volk an, weil seine Frau ohne Kopftuch geht, kurze Röcke trägt, ihr langes schwarzes Haar lose über die Schultern fallen läßt und Osman zu Hause in kurzen Hosen herumläuft."

"Onlar, Osman'ı ve esini davranışlarından, hayat tarzlarından dolayı, esi başörtüsüz gezdiğinden, kısa etek giyip uzun siyah saçını serbestçe omuzlarına bıraktığından ve Osman evde kısa pantolonla dolaştığından ötürü eleştiriyorlar, bu davranışları kendi ulusuna ihanet olarak görmektedirler." s.22

Diğer yandan Türk işçilerinin kazanmış oldukları yeni bilinç, kendi ülkelerini eleştirmelerine ve Türkiye'ye geldiklerinde vatandaşlarıyla çatışmaya girmelerine de neden olur:

"...dann sehen sie ihr Land und seine Menschen nicht mehr mit den Augen eines Türken, sie haben die Passivität des Türken, der bei jeder Schwierigkeit sagt: Inshallah! weitgehend abgelegt."

*"Ülkelerini ve insanlarını Türk gözüyle görmüyorlar, her güçlük karşısında inshallah! diyen kadercı, boyun eğici Türk özelliğini büyük ölçüde üzerlerinden atmışlardı."*s.20

Türklerin Alman toplumuna uyum sağlayamayışlarının sebebi olarak yazar, Türk ulusunun Avrupalı olmayışını, İslâm dinini ve değişik anlayışını gösterir. Bu görüş tümüyle yanlış sayılmasa da, özde Alman toplumunun Türklere karşı takındığı olumsuz tavır daha gerçekçi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yazar, ileri sürdüğü bu görüşleriyle Batılı sanayi toplumlarının ortak bir özelliğini yansıtmaktadır, diğer bir deyişle teknolojik bakımdan kendileriyle aynı düzeyde olmayanlara karşı kapalı kalmalarını.⁷ Tamamıyla değişik bir kültüre ve dine sahip Japonya bile ancak ileri teknolojisi sayesinde, kendini Batı toplumlarına kabul ettirmiştir. Beş yıl içinde ancak bir kere Alman iş arkadaşı tarafından eve davet edilen ve aşağılanan, onun dışında hep ön yargılarla karşı karşıya kalan Osman, haklı

⁷Bkz. Maria Ottrawa, *Kürbiskern: Gastland und Getto Bundesrepublik Deutschland.* München 3/79.

olarak Alman toplunu eleştirmektedir. Alman arkadaşının eşi, Osman hakkında şöyle düşünmektedir:

".. .die nehmen gleich von allem Besitz, erst von der Wohnung, dann von der Tochter, und dann muß man wirklich froh sein, wenn man in seinen eigenen vier Wänden noch was zusagen hat; das hat sie gesagt..."

" *'Bunlar derhal her şeye sahip çıkar, önce evine sonra kızına ve sonunda insan kendi dört duvarı arasında söz sahibi olabiliyorsa gerçekten sevinmeli' dedi.*" s. 17

Osman'a alaycı bir biçimde "Allah" diye hitap eden Almanların önyargılı davranışlarına bir başka örnek olarak şu alıntıyı gösterebiliriz:

"Allah komm mal her! öder Mustafa hau ab! öder: Kümmeltürke hol mal Bier! oder: Melonenfritze, dreh deine Augen nicht so nach unseren Mädchen, die wollen sowieso keinen Beschnittenen..."

"*Allah hele buraya gel veya Mustafa defol veya 'kokmuş Türk'⁸ hele bira getir veya karpuzcu gözlerini bizim kızlara dikme, onlar zaten sünnetli istemez.*" s.24

Eser boyunca ayrıca klişeleşmiş bir Almanya ve Almanlar imgesi ortaya çıkmaktadır. Eserde, Almanya'nın temiz bir ülke ve her şeyin düzenli, kanunlarla belirlenmiş bir yer olduğu görüşü egemendir; bunun yanında maddi zenginlik ve sosyal refah da bu imgenin içindedir. Bu görüş doğrultusunda, Almanlarda temiz, çalışkan ve disiplinli insanlar olarak düşünülmektedir. Bu imgeyi yaratan, ama sonra kaybolmasma neden olacak da, yine Türk işçileridir. Çünkü Türkiye'deki insanlar Almanya ile ilgili haber ve yargılara, iletişim araçlarının yanı sıra, Almanya'daki Türk işçileri aracılığıyla kavuşur. Osman da Almanya'yı başlangıçta övmektedir:

"Deutschland ist ein sauberes Land, da hat alles seine Ordnung und für alles gibt es Gesetze,(...)für uns sind die Deutschen die saubersten und ordentlichsten Menschen auf der Welt..."

"*Almanya temiz bir ülkedir. Her şey düzenli ve her şeyin bir kanunu var. (...) Bizim için Almanlar dünyanın en temiz ve düzenli insanlarıdır.*" s. 15

⁸ Mahmut Tezcan, *Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme* başlığını taşıyan araştırmasında "Kümmeltürke"yi "Kimyon gibi Türk": Deli gibi hırsla çalışmak, anlamında tarif etmişse de, bkz. adı geçen araştırma A.Ü.Basımevi Eğitim Fak. Yay: 44/1974 sayfa 72; ben, "Kümmeltürke"yi "kokmuş Türk" olarak Türkçeleştirmeyi tercih ediyorum, çünkü böylece Almanların aşağılayıcı tutumları daha iyi vurgulanmış olur.

Fakat yüzeysel ve tek yönlü olan bu düşüncelere gerçek yaşamda yer yoktur. En sonunda Osman da bunu kavrar. Almanya'da beş yıl içinde yaşadığı gerçekler ve edindiği deneyim, onda büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Almanya'yı artık değişik bir bakış açısından algılamaktadır:

"...ich wute viel über Deutschland, aber dann war doch alles ganz anders(...) nicht nur lesen und hören, nicht alles für Wahrheit nehmen, was andere sagen..."

"Almanya hakkında çok şey biliyordum, ama gerçek tamamen başkaydı. Sadece okumakla, duymakla olmuyor. Başkalarının söylediği her şeyi gerçek sanmamalı insan." s. 15

Kısaca özetlendiğinde, Max von der Grün'ün "Leben im gelobten Land" adlı eserindeki Türk işçisi portresi şu şekilde ortaya konulmaktadır: Eserde Almanya'daki ve Türkiye'deki yaşamı anlatılan Osman Gürlük, Almanya'ya çalışmak üzere göç eden işçilerin büyük bir çoğunluğu gibi Anadolu köy kültürünü ve İslâm dininin özelliklerini bünyesinde taşımaktadır. O da diğer işçiler gibi Türkiye' deki büyük kent yaşamını görmeden; elektriği, suyu, yolu olmayan bir yöreden kalkıp gelmiştir Almanya'ya. Tek amacı, daha rahat ve iyi bir yaşama kavuşmaktır. Fakat Türk işçileri ikinci sınıf insan muamelesi görmekte, barakalarda ve getto niteliğindeki mahallelerde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. En ağır ve en pis işlerde çalıştırılırlar, ama emeklerinin karşılığını alamazlar. Türkler, gerek Almanlar, gerekse de diğer yabancı işçiler tarafından hor görülürler. Almanların önyargılı davranışlarına nasıl karşılık vereceklerini bilememektedirler. Kısacası, eserde ezilen ve en doğal haklarından yoksun bir Türk imgesi ortaya çıkmaktadır. Yazar, Osman'ın ve diğer Türklerin içinde buldukları durumu sadece belirtmekle, yansıtmakla yetinmektedir. Fakat Osman Gürlük, Almanların tüm haksız uygulama ve davranışlarına karşı eleştireci bir tutum içinde görünür ve kendi çıkarlarını savunur. Almanya'ya uyum sorununa çözüm olarak, her şeyden önce dil konusu üzerinde durulmaktadır. Gerçekten de Türklerin Almanya'da daha rahat yaşayabilmeleri için Almancayı öğrenmeleri şarttır. Ancak o zaman Almanlarla bir iletişim mümkün olur ve böylece de Türkler haklarını savunabilirler. Ayrıca eserde klişeleşmiş bir Almanya imgesi ortaya çıkmaktadır. Almanya, maddi zenginlik ile sosyal refahın egemen olduğu bir yer olarak tanıtılmıştır Türklerle. Almanlar da temiz, çalışkan ve disiplinli insanlar olarak görülür. Fakat gerçekler hiç de öyle değildir. Osman Gürlük de en sonunda bunu kavrar.

Eserin yayınlanmasından bir çeyrek asır sonra da Almanya'daki durumun farklı ve Türk işçileri açısından da daha olumlu olduğu söylenemez. Ekonomik büyüme yavaşlamış ve iki Almanya'nın birleşmesiyle yerini bir krize bırakmıştır. Eserin yayınlandığı yıllarda Türklerle karşı gösterilen antipati, günümüzde yer yer bir Türk düşmanlığına dönüşmüştür. Max von

der Grün, o günün koşulları altında eserinde yabancı işçi sorununu ve Türk işçisi Osman'ın yaşamını da Alman okurlarına tanıtmıştır. Osman'ın eleştirilerinin arkasında yazarın da olduğunu varsayarsak, Max von der Grün bu eseriyle Alman toplumuna bir uyanda bulunmaktadır. Bundan böyle de Almanya'daki Türkler, sosyokültürel bir olgu olarak konusu insan olan edebiyatta ele alınmaya devam edilecektir.

KAYNAKÇA

1. Aytaç, Gürsel, **Çağdaş Alman Edebiyatı. Gündoğan Yayınları. Ankara 1994.**
2. Gökdere, Ahmet Y., **Yabancı Ükelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri. Türkiye İşbankası. Ankara 1978.**
3. Griese, Hartmut, **Sprach- und Kulturwechsel im Sozialitionsprozeß. Aufzeigt am Beispiel ausländischer Arbeiterkinder in der BRD. Kühlwein/Raden 1978.**
4. Karakuş, Mahmut ve Kuruyazıcı, Nilüfer, **Gurbeti Vatan Edenler. Kültür Bakanlığı. Ankara 2002.**
5. Ludwig, Martin H., **Arbeiterliteratur in Deutschland. Stuttgart 1976.**
6. Ottrawa, Maria, **Gastland und Getto. Bundesrepublik Deutschland. Kürbiskern 3/79 München.**
7. Sayın, Şara, **1960-1990 Yılları Arasında Batı Alman Yazını. Gündoğan Edebiyat I. Ankara 1992.**
8. Tezcan, Mahmut, **Türklerle İlgili Stereotipler (Kalp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme. Ankara Üniversitesi Basımevi 1974.**
9. Von der Grün, Max, **Leben im gelobten Land. Darmstadt und Neuwied 1976.**